

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 18–19 травня 2018 року)

У двох частинах

Частина 1

Суми

Сумський державний університет
2018

Редакційна колегія:

А. М. Куліш – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
О. М. Рєзнік – кандидат юридичних наук, доцент;
Ю. В. Гаруст – доктор юридичних наук, доцент;
В. В. Пахомов – доктор юридичних наук, доцент;
М. В. Старинський – доктор юридичних наук, професор;
В. В. Сухонос – доктор юридичних наук, професор;
В. М. Завгородня – кандидат юридичних наук, доцент;
В. М. Власенко – кандидат історичних наук, доцент;
А. В. Семенова – аспірантка ННІ права СумДУ.

*Рекомендовано до видання
рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 10 травня 2018 року)*

Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. (м. Суми, 18–19 травня 2018 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік. – Суми : Сумський державний університет, 2018. – Ч. 1. – 335 с.

До матеріалів увійшли тези доповідей учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів», що містять результати теоретичних досліджень та окремі питання актуальних проблем щодо реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів. Тексти доповідей і повідомлень друкуються мовою оригіналу в авторській редакції.

УДК 341-044.247(4:477)(06)

© Куліш А. М., Рєзнік О. М. та ін., 2018
© Сумський державний університет, 2018
© Ліга студентів асоціації правників України, 2018

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Теліженко Л. В. АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ЦІННОСТІ ПРАВА ТА ЦІННОСТЕЙ У ПРАВІ	7
Рагуліна Ю. М. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ	11
Голодна А. С. ПОЛІТИЧНА СУБКУЛЬТУРА СТУДЕНСТВА	14
Лобко Н. В. СУДОВІ СПРАВИ ЯК ДЖЕРЕЛО ГЕНЕАЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ	18
Миколенко Н. С. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ	21
Власенко В. М. ГРОМАДСЬКІ КОМІТЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В БОЛГАРІЇ МІЖВОЄННОГО ПЕРИОДУ	25
Сухонос В. В. ПРАВОВА СІМ'Я ЯК СУКУПНІСТЬ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ПАРАДИГМА	31
Волочай Ю. В. ТОТАЛІТАРНА ІТАЛІЯ: КОНСТИТУЦІЙНЕ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ	36
Семенов В. М. ЦЕНТРАЛЬНІ ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ	41
Старинський М. В. ОСОБЛИВОСТІ СПОСОБІВ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА В ПРИВАТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	45
Дегтярьов С. І., Шаповалов О. І. ВИЩІ ОРГАНИ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	49
Рябченко Т. О. ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО ПРЕДМЕТА РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ФОРМИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ НАРОДУ	53
Харченко А. Л. ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	56
Сало В. А. КОНЦЕПЦІЯ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ СТАНІСЛАВА ДНІСТРІАНСЬКОГО	60
Полонка І. А. КАТЕГОРІЯ «НЕПРАВОМІРНА ПОВЕДІНКА» У СВІТЛІ ЗАРУБІЖНОЇ ПРАКТИКИ: ОГЛЯД ОСНОВНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ ПОЛОЖЕНЬ	63
Цілюк В. В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОВОГО КОНФЛІКТУ	66

СЕКЦІЯ 2

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Василенко А. І. ЛОБІЗМ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	70
Білик Г. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕПУТАТІВ МІСЦЕВИХ РАД	74
Щербак Н. М. ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА – ПЕРВИННИЙ СУБ'ЄКТ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ	78
Верещака Я. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ	81
Бордун І. В. ОСОБЛИВОСТІ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ МОДЕЛІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	84
Філоненко С. С. ПРОЦЕДУРА ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	88
Низова А. Р. ДЕПУТАТСЬКА НЕДОТОРКАНИСТЬ В УКРАЇНІ	91
Верещака Я. В. ПРАВОВИЙ СТАТУС ДИТИНИ В УКРАЇНІ	94

13. Хроніка. З життя української еміграції. В Болгарії. Українсько-Болгарський Комітет допомоги голодуючій Україні. *Тризуб*. 1933. Ч. 44. С. 13.
14. Хроніка. З життя української еміграції. В Болгарії. *Карпелівський Г.* 1-й український конгрес у Софії. *Тризуб*. 1933. Ч. 41. С. 30-32.
15. Власенко В. М. Філія Українського національного козацького товариства у Болгарії (1923-1936) за матеріалами болгарського і чеського архівів. *Дриновський збірник*. 2012. Т. 5. С. 428-443.

ПРАВОВА СІМ'Я ЯК СУКУПНІСТЬ ПРАВОВИХ СИСТЕМ: НАУКОВО-ОСВІТЯНСЬКА ПАРАДИГМА

Сухонос В. В.

*д.ю.н., професор, завідувач кафедри КППІДП ННІ права
Сумського державного університету*

Навчальні курси «Теорія держави і права» та «Порівняльне правознавство» багато в чому оперують компаративними дослідженнями. Це стосується як державнознавчого контексту (порівняння форм та типів держави), так і правознавчого виміру означених дисциплін (форми (джерела) та типи права). Важливим елементом при цьому виступає доведення до студентів і слухачів юридичних шкіл питань, пов'язаних із правовими сім'ями.

Правову сім'ю можна визначити як «сукупність національних правових систем, заснованих на спільності їх історичного формування, структури права, методів і форм його реалізації» [1, с. 39].

У світі існує декілька правових сімей. Відомий український правознавець Д. Лук'янов одним з найзручніших критеріїв вважає джерела права і, згідно з цим, всі правові системи він поділяє на чотири правові сім'ї – романо-германського, англо-американського, традиційного та релігійного права [2, с. 503].

Як уявляється, у даному випадку вчений виділяє чотири джерела права: нормативно-правовий акт (основне джерело права в романо-германській правовій сім'ї), судовий прецедент (основне джерело права в англо-американській правовій сім'ї), правовий звичай (основне джерело права в традиційній правовій сім'ї) та релігійно-правову норму (основне джерело права в релігійній правовій сім'ї).

Утім, подібне об'єднання усіх джерел в єдину групу є не зовсім коректним.

Щоб це пояснити, слід звернутися до праць українського правознавця В. Приходька, який розглядав джерела права у двох значеннях: джерела права як фактори його формування (первинні джерела права) та джерела права як форми зовнішньої

об'єктивації норм права (вторинні джерела права). При цьому, у першому випадку він розумів «під джерелами права (факторами правоутворення) сукупність обставин, умов буття суспільства, що прямо або опосередковано впливають на формування визнаних у державі правових норм» [3, с. 38].

Щодо другого аспекту, то вчений визнавав його як «джерела права у формально-юридичному або спеціально-юридичному розумінні» і, називаючи їх «юридичними джерелами права», наголошував на їх тотожності із категорією «форми права» [3, с. 40].

Виходячи з цих положень, ми можемо констатувати, що нормативно-правовий акт, судовий прецедент та правовий звичай є зовнішнім втіленням саме правових норм, тоді як релігійно-правова норма, хоча й є джерелом права, проте ззовні вона також оформлюється у нормативно-правові акти (зокрема, закони), правові звичаї або судові прецеденти.

У якості прикладу можна навести ісламське право. Як відомо, цей різновид релігійного права був заснований на ісламській релігії. Ісламська правова система сформувалася у 7 – 10 ст. в результаті як правотворчої діяльності мусульманських правителів (халіфів, емірів, шахів та султанів), що завершилася прийняттям відповідних законодавчих актів, так і доктринальній діяльності суддів (каді), які працювали в різних ісламських центрах і, на основі свого правозастосовного досвіду, формувати принципи та стандарти ісламського права, які фактично були нічим іншим, як судовим прецедентом. Саме на основі цього було сформовано закон ісламу – шаріат [4, с. 779].

Таким чином, релігійно-правова норма, як вже зазначалося, хоча й є джерелом права, проте формою права вона бути не може, адже ті ж самі закони шаріату втілюються в інших формах: нормативно-правових актах, судових прецедентах та правових звичаях.

Щодо романо-германської, англо-американської та традиційної, то вони виділяються саме з урахуванням домінуючої форми права, про що зазначалося вище.

Утім, і релігійна правова сім'я є частиною того, що називають «правовою картою світу» [5, с. 479]. Проте, на нашу думку, її не слід виділяти з урахуванням домінуючої форми права.

Річ у тім, що, джерельна база правових систем, які входять до релігійної правової сім'ї здебільшого уособлюється релігійним догматом.

Так, основним джерелом канонічного права є книги Нового заповіту Біблії, в якому, згідно християнства, знайшла свого втілення божественна воля [6, с. 215]. Як ми бачимо, релігійне право спирається на релігійну ідею. Ю. Воронов, посилаючись на енциклопедичний словник Ф. Брокгауза та І. Ефрона, «панування ідей, штучний і рідко уживаний термін для позначення суспільного ладу, заснованого на переказах і не на матеріальних інтересах, а на свідомих ідеях» [7, с. 10] назвав «ідеократією».

Як уявляється, визнання релігійної правової сім'ї ідеократичною є цілком припустимим.

Іншою правовою сім'єю, що має ідеократичний характер, є соціалістична.

В основу соціалістичного права було покладено класовий підхід К. Маркса та Ф. Енгельса з їхнім: «Ваше право є лише зведена у закон воля вашого класу» [8, с. 443]. Виходячи з цього формувалося соціалістичне праворозуміння, відповідно до якого право визначається як «воля панівного у даному суспільстві класу, що зумовлена матеріальними умовами його життя і виражена в системі норм, котрі встановлюються чи санкціонуються державою, охороняються його примусовою силою та регулюють суспільні відносини в інтересах панівного класу» [9, с. 27].

Саме виходячи із класового підходу більшовики почали видавати норми, подібні до п. 12 Керівних засад кримінального права РРФСР. Ця норма, при визначенні заходів покарання, поміж іншим, вказувала, що обов'язково необхідно встановлювати: «чи злочин скоєно особою, котра належить до заможного класу, з метою відновлення, збереження або придбання певної привілеї, пов'язаної із правом власності, або ж незаможним, у стані голоду чи злигоднів» [10]. Фактично ж ця норма закріплювала той факт, що будь-який майновий злочин вчиняється представником заможних верств з метою отримання майнових привілеїв, а незаможних – у стані голоду чи злигоднів.

Іншою рисою соціалістичною правової сім'ї є той факт, що у «структурі соціалістичного права немає поділу на публічне і приватне. Натомість існує поділ за галузевим критерієм» [11, с. 14].

I, нарешті, останню групу правових сімей утворюють так звані «змішані».

До такої групи належать скандинавські та латиноамериканські правові сім'ї [12, с. 87]. Можна також до них додати пострадянську правову сім'ю, адже, незважаючи на те, що країни, які утворилися на території колишнього СРСР, проголосили демократичний шлях розвитку своїх внутрішньо-національних правових систем, вони залишаються деякою мірою у межах постсоціалістичного правового поля, що не оминуло й Україну. Це пояснюється наявністю значної частини галузевого законодавства, яке приймалося ще в умовах СРСР і зараз трансформується [11, с. 14].

Щодо структурного аспекту, то тут ми маємо справу як із основними, так і з факультативними елементами.

Зокрема, основним елементом правової сім'ї є національна правова система – правова система певного державно організованого суспільства. Зазвичай ототожнюється з назвою відповідної держави (наприклад, правова система України).

Кількість держав у світі постійно змінюється. Відповідно в межах кожної держави функціонує власне національна правова система [13, с. 318].

У свою чергу, національні правові системи можуть об'єднуватися у відповідні групи. Так національні правові системи Франції, Італії, Іспанії, Бельгії, Люксембургу та Нідерландів утворюють романську групу національних правових систем [12, с. 76]. Разом з германською вони утворюють романо-германську правову сім'ю [14, с. 679].

Проте, інколи правова сім'я, поряд із групами національних правових систем, може містити окрему національну правову систему. Так, наприклад, англо-американська правова сім'я складається з трьох груп національних правових систем: англосаксонської (містить у собі національні правові системи Англії та Уельсу), системи європейського загального права (національні правові системи Шотландії та Ірландії) та системи позаєвропейського загального права (національні правові системи Канади, Австралії та Нової Зеландії), а також з окремої американської національної правової системи, котра існує на сьогодні в США [15, с. 522–526]. Релігійна правова сім'я взагалі має наднаціональний характер [5, с. 480] і містить у собі не групи національних правових систем, а правові системи релігійного типу, які умовно можна зрівняти з національними. Соціалістична правова сім'я на сьогодні складається з азіатської групи національних правових систем та національної правової системи Республіки Куба [15, с. 534–536].

Отже, як ми бачимо, правова сім'я практично завжди складається з національних (релігійних) правових систем і лише інколи – з груп національних правових систем. Саме тому ми можемо визнати національну правову систему обов'язковим елементом структури правової сім'ї, а групу національних правових систем – факультативним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оніщенко Н. М. Правова сім'я / Н. М. Оніщенко // Юридична енциклопедія : у 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 5: П–С. – 2003. – С. 39–40.
2. Лук'янов Д. В. Правова сім'я / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 501–503.
3. Приходько В. П. Джерела банківського права України: характеристика та перспективи розвитку : [монографія] / Володимир Павлович Приходько ; вступ. ст. В. Д. Чернадчука і М. В. Старинського. – Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2010. – 232 с.

4. Кирюшко М. Шаріат / М. Кирюшко // Політична енциклопедія / [редкол.: Ю. Левенець (голова) та ін.]. – К. : Парламентське видавництво, 2011. – С. 779–780.
5. Лук'янов Д. В. Правова карта світу / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 479–480.
6. Лук'янов Д. В. Канонічне право / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 212–217.
7. Воронов Ю. М. Идеократия. Историко-политические контексты / Ю. М. Воронов. – СПб. : Изд.-во Санкт-Петербургского ун-та, 1998. – 221 с.
8. Маркс К. Манифест Коммунистической партии / Карл Маркс, Фридрих Энгельс ; [пер. с нем. Г. В. Плеханов] // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения : в 50 т. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – [2-е изд.]. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955–1981. – Т. 4: май 1946 г. – март 1848 г. – 1955. – С. 419–459.
9. Советское право : учебник / [Вердников В. Г., Зарубинский Е. А., Тилле А. А. и др.] ; под ред. А. В. Дозорцева. – М. : Высшая школа, 1969. – 607 с.
10. Руководящие начала по уголовному праву РСФСР : Постановлением НКЮ РСФСР 12 декабря 1919 г. // Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства. – 1919. – № 66. – Ст. 590.
11. Ісаков В. В. Система права і правова система: історико-правовий аспект / В. В. Ісаков // Юридичний науковий електронний журнал. – 2015. – № 2. – С. 12–16.
12. Правові системи сучасності. Глобалізація. Демократизм. Розвиток / [Журавський В. С., Зайчук О. В., Копиленко О. Л., Оніщенко Н. М.]. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 296 с.
13. Лук'янов Д. В. Національна правова система / Д. В. Лук'янов // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 318–320.
14. Зінченко О. В. Романо-германська правова сім'я / О. В. Зінченко // Велика українська юридична енциклопедія : у 12 т. / [редкол.: В. Я. Тацій (голова), Ю. С. Шемшученко, О. В. Петришин та ін.]. – Х. : Право, 2015–. – Т. 3: Загальна теорія права / [редкол.: О. В. Петришин (голова), В. В. Лемак, Н. М. Оніщенко та ін.]. – 2017. – С. 679–685.
15. Сухонос В. В. Теорія держави і права : підручник / Володимир Вікторович Сухонос. – Суми : Університетська книга, 2013. – 544 с.